

LIBERTATEA ȘI SIGURANȚA PERSOANEI, ANALIZATE PRIN PRISMA PREVEDERILOR CONVENȚIEI EUROPENE PENTRU DREPTURILE OMULUI

Andrei PÂNTEA,
doctorand, lector universitar, USM

SUMMARY

The most common violations found by the Court were those associated with the violation of Article 5, paragraph 3, namely a lack of relevant and sufficient reasons for detention during the criminal proceedings. Another problem that arises in the cases against Moldova detention without reasonable suspicion. The existence of a reasonable suspicion that the person committed the crime stipulated in the criminal law is a „sine qua non” of her arrest and detention.

Keywords: legislation, jurisprudence, deprivation of liberty, reasonable suspicion, arrest warrant

REZUMAT

Cele mai răspândite încălcări constatate în cazurile contra Republicii Moldova de Curtea Europeană a Drepturilor Omului au fost cele legate de încălcarea articolului 5 § 3, și anume: lipsa de motive suficiente și relevante pentru plasarea și menținerea persoanei în detenție preventivă pe durata desfășurării procesului penal. O altă problemă întâlnită în cazurile contra Moldovei este cea a detenției în lipsa unei suspiciuni rezonabile. Existența unei suspiciuni rezonabile că o persoană a comis o faptă incriminată de legea penală este o condiție „sine qua non” pentru arestarea și detenția ei.

Cuvinte-cheie: legislație, jurisprudență, privare de libertate, bănuială rezonabilă, mandat de arest

Introducere. Prin prisma prevederilor Convenției Europene pentru Drepturile Omului privind libertatea și siguranța persoanei, bănuiala rezonabilă poate fi caracterizată prin inabilitatea de a lua în considerație chestiunile cu privire la aprecierea elementului de „bănuială rezonabilă”. O cerință esențială pentru aplicarea măsurilor de constrângere privative de libertate este existența unei bănuieli rezonabile că a fost săvârșită o infracțiune și că aceasta o fost săvârșită de persoana acuzată.

Metode aplicate și materiale utilizate. Pentru atingerea scopului propus, au fost aplicate diferite metode de cercetare științifică: comparativă, deductivă, inductivă, metoda sistematizării, analiza și sinteza. Ca suport științific și normativ au fost folosite lucrările savanților din Republica Moldova, România și alte state. De asemenea, studiul s-a axat pe o profundă analiză a cadrului normativ din Republica Moldova.

Rezultate obținute și discuții. Autorul V. Rotaru consideră că bănuiala rezonabilă este o cerință logică și evidentă, totuși ea este formulată expres, deoarece uneori (atunci când este „foarte necesar”),

reprezentanții organelor de drept parcă uită că o astfel de cerință există [1, p. 69], anume aceasta ar fi cauza condamnării, nu doar a noastră, la CEDO.

Practicile judiciare și cele de urmărire penală în acest sens au relevat că deseori chestiunea existenței sau lipsei unei „bănuieli rezonabile”, la momentul aplicării/prelungirii arestului, nu se ea în considerație ca un element fundamental al legalității privării de libertate. Judecătorii și procurorii își axează atenția mai degrabă asupra motivelor de justificare a arestului (indiferent de perseverența acestei atitudini), decât asupra întrebării dacă „bănuiala rezonabilă” mai persistă în speță. Curtea Europeană a notat că persistența unei „bănuieli rezonabile” este o condiție *sine qua non* a legalității pentru întreaga perioadă a arestului și odată dispărută, indiferent de faza procedurală, ea conduce în mod automat la necesitatea revizuirii măsurii preventive arest (exemplu ar fi: McKay v. the United Kingdom [GC], § 40; Oral and Atabay v. Turkey, § 41) [2, p. 17]. Cu alte cuvinte, ambele elemente, atât justificarea arestului, cât și persistența „bănuielii rezonabile”, sînt valabile pentru întreaga

durată a arestului, ceea ce conduce la obligația de a le revedea peste perioade rezonabile (Aquilina v. Malta, § 52).

După cum s-a indicat mai sus, conceptul „bănuielii rezonabile” a fost inclus în legislația procesual-penală doar ca un standard de îndeplinit la începerea urmăririi penale. Respectiv, deși există o obligație prin prisma Convenției impusă judecătorului de a examina această chestiune odată cu decizia de aplicare/prelungire a arestului, CPP tace în acest sens anume la procedura de arest. Judecătorul nu este obligat de noul CPP să o facă cînd aplică/prelungeste arestul. Această situație a și generat o serie de hotărîri ale Curții Europene în privința Republicii Moldova, unde s-a explicat ce înseamnă în fapt o „bănuială rezonabilă” ca un concept incorporat în garanțiile legalității privării de libertate.

Curtea Europeană a notat clar: „bănuiala rezonabilă” că a fost comisă o infracțiune presupune existența unor fapte sau informații care ar convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi comis o infracțiune. Cu toate acestea, ceea ce poate fi considerat ca fiind „rezonabil” va depinde de toate

circumstanțele cazului particular (Erdagöz c. Turciei, § 51, Fox, Campbell și Hartley c. Regatului Unit, § 32) [3, p. 18]. Faptele care conturează o suspiciune nu trebuie să fie de la același nivel ca și cele necesare pentru a justifica o condamnare, sau formularea învinuirii în următoarea etapă a procesului de urmărire penală (Brogan și alții c. Regatului Unit, § 53, și Murray c. Regatului Unit, § 55) [4, p. 18].

Reticența practicii judiciare de a implica aspectul legat de ”bănuială rezonabilă” la momentul arestului se explică prin dificultatea de a trasa o linie clară între fondul acuzațiilor și chestiunile de măsuri preventive unde fondul cauzei nu poate fi examinat. Din această cauză, un judecător care aplică arestul mai degrabă se va abține de a se pronunța asupra lipsei sau existenței bănuielii rezonabile, pentru a nu crea speculații că se pronunță asupra fondului învinuirilor aduse, ori inclusiv pentru a nu risca să interfereze în prezumpția nevinovăției.

Autoarea M. Macovei consideră că prin stipularea prezenței necesare a motivelor rezonabile de a presupune că persoana privată de libertate a comis o infracțiune, articolul 5 (1) (c) garantează temeinicia acestei măsuri și caracterul său nearbitrar. O bănuială trebuie întotdeauna să fie autentică. În hotărârea Murray v. Regatul Unit, Curtea a subliniat că dacă sinceritatea și temeinicia unei bănuieli constituiau elementele indispensabile ale rezonabilității sale, această bănuială nu putea fi privită ca una rezonabilă decât cu condiția ca ea să fie bazată pe fapte sau informații care ar stabili o legătură obiectivă între suspect și infracțiunea presupusă. Ar trebui deci să existe dovezi ale acțiunilor, documente sau date medico-legale care ar implica în mod direct persoana vizată. În consecință, nicio privațiune de libertate nu se poate baza pe impresii, intuiție, o simplă asociere de idei sau de prejudecăți (etnice, religioase

sau de altă natură), indiferent de valoarea lor, în calitate de indiciu al participării unei persoane la comiterea unei infracțiuni. Aceasta nu înseamnă că pentru a justifica o condamnare sau chiar o simplă acuzare ar putea fi suficientă o singură probă [5, p. 27].

Autoarea M. Macovei opinează că, în cadrul examinării hotărârilor Brogan v. Regatul Unit și Murray v. Regatul Unit, obiectul unui interogatoriu realizat pe parcursul unei detenții autorizate de articolul 5 (1) (c) este doar de a confirma sau de a infirma bănuielile existente asupra persoanei arestate, bănuieli care în această etapă timpurie a procesului nu pot în mod normal servi ca dovezi. Cu toate acestea, continuă autoarea, bănuiala trebuie să fie într-un anumit mod întemeiată. Simplul fapt că persoana a comis o infracțiune – sau ceva asemănător – în trecut nu este suficient pentru a oferi un caracter rezonabil unei bănuieli, fapt indicat elocvent de judecătorii de la Strasbourg în hotărârea Fox, Campbell și Hartley v. Regatul Unit [6, p. 28]. Această hotărâre se referă la petiționari care deja fuseseră condamnați anterior pentru acte de terorism, dar judecătorii de la Strasbourg, chiar dacă admiteau că acest trecut putea într-o anumită măsură să consolideze bănuielile asociindu-le infracțiunilor cu caracter terorist, au stabilit că el constituise o bază exclusivă a bănuielilor ce justificau privarea lor de libertate. Or, este esențial, consideră M. Macovei, ca bănuielile să se bazeze pe comportamentul actual al persoanei vizate.

Susținem întru totul opinia autoarei M. Macovei, care opinează că simpla afirmație a autorităților conform căreia ar fi existat o informație sigură, dar confidențială în acest sens – argument prezentat de guvernul pârît în cauza Fox – nu constituise o bază suficientă pentru a admite că bănuiala era rezonabilă, din moment ce această informație nu fusese comunicată instanței

judecătorești, împluternicită cu examinarea legalității contestate a măsurii privative de libertate.

Judecătorii de la Strasbourg au considerat că bănuiala fusese rezonabilă în cazul K.-F v. Germania, care se referea la petiționari reținuți pentru escrocherie prin închiriere, după ce proprietarul încăperii anunțase la poliție că ei intenționau să nu-și onoreze obligațiile de locatari și că ancheta a descoperit că adresa indicată de cei vizați nu era decât o cutie poștală și că unul dintre petiționari deja constituise obiectul urmăririlor pentru escrocherie. În cazul Punzelt v. Republica Cehă, Curtea a considerat rezonabile bănuielile față de petiționar: acesta a emis două cecuri fără acoperire, în calitate de garanție, în cadrul negocierilor referitoare la procurarea a două mari magazine. În hotărârea Lukanov v. Bulgaria, judecătorii de la Strasbourg au subliniat că nici un fapt sau o informație nu s-a aflat la baza tezei conform căreia petiționarul fusese tentat să obțină avantaje pentru sine sau pentru terți din participarea sa la atribuirea fondurilor publice altor țări; o referire vagă la anumite „tranzacții” fusese în mod evident considerată de Comisie ca fiind insuficientă pentru existența unor bănuieli relative la un scop atât de ilicit. Totuși, principala problemă vizează faptul că majoritatea acuzațiilor formulate împotriva petiționarului nu constituiau o infracțiune penală conform legislației bulgare. În cazul de față, absența interdicției penale era evidentă, dar Curtea a considerat util să precizeze că, în anumite circumstanțe, uneori este dificil să se stabilească cu certitudine dacă faptele cunoscute pot în mod rezonabil sau nu să fie considerate ca nimerind sub incidența unei dispoziții specifice din dreptul penal, care interzice comportamentul incriminat.

Este deci necesar de a putea demonstra nu numai legătura dintre persoana privată de libertate și evenimentele bănuite de a fi constituit

o infracțiune, ci și o bază suficientă, care ar permite să se conchidă că evenimentele menționate sînt în corelație cu infracțiunea pretinsă. Această demonstrație se poate dovedi a fi problematică în prezența unei noi sau rare infracțiuni și orice interpretare neobișnuită a unei interdicții specifice riscă să antreneze concluzia că bănuiala nu era rezonabilă. Deși criteriul rezonabilității bănuiei nu se extinde asupra infracțiunilor previzibile, privarea de libertate, care se bazează pe acest motiv, trebuie să vizeze infracțiuni determinate și concrete și condiția că motivele rezonabile de a crede în necesitatea împiedicării (suspectului) de a comite o infracțiune presupun capacitatea de a demonstra același nivel de bănuială care ar trebui să fie demonstrat pentru a evita încălcarea articolului 5 (1) (c). S-ar cuveni deci să existe o probă obiectivă și suficientă pentru a stabili o legătură între comportamentul persoanei vizate și probabilitatea comiterii unei infracțiuni de către aceasta: autoritățile nu ar trebui deci să se bazeze pe prejudecăți sau temeri vagi [7, p. 33].

Problemele constatate, în special în cazurile Republicii Moldova, în legătura cu bănuiala rezonabilă pot fi descrise prin referință la următoarele exemple relevante [8, p. 19]:

1. În cauza Mușuc, lipsa bănuiei rezonabile a rezultat din suspiciuni izvorîte dintr-o teorie a acuzării expusă printr-o descriere cronologică a evenimentelor, fără a fi referințe la probe. În fapt a existat omisiunea de a dovedi unul din elementele de bază ale conținutului constitutiv al infracțiunii imputate reclamantului, și anume cumpărarea bunului la un preț semnificativ mai mic.

2. În cauza Stepuleac, bănuiele rezonabile nu s-au confirmat din lipsa verificării caracterului fondat al sesizării cu privire la infracțiune, care deținea formal o referință la numele arestatului.

3. În cauza Cebotari au existat proceduri paralele penale și civile și o dublă apreciere a onor și acelorași evenimente prin prisma unei responsabilități civile și penale. Aceste fapte, pe lângă elementul ilegalității arestării în lipsa bănuiei rezonabile, au condus la concluzia existenței și la un arest arbitrar.

4. În cauza Leva, elementul principal care a servit la reținerea persoanei (un martor ocular a indicat asupra persoanei că a comis infracțiunea) nu a fost probat nici la reținere și nici în procedurile în fața judecătorului de instrucție. S-a constatat lipsa în general a oricăror declarații ale unui martor.

5. În cauza Brega, din probele video și din constatările instanței, arestul administrativ a fost bazat pe acuzații false. Toate aceste situații de mai sus nu ar putea satisface un observator obiectiv, dar totuși au satisfăcut judecătorii care au aplicat arestul, fără a reflecta asupra elementului unei bănuiei rezonabile precum că persoana arestul căreia se cere ar fi comis în general o faptă pasibilă unei răspunderi penale.

Un element important de menționat în contextul examinării compatibilității este o anumită jurisprudență care a relevat elemente pozitive în materia de arest. Aceasta va oferi obiectivitate studiului. Deși anumite probleme cu privire la aplicarea articolului 5 au fost pretinse de reclamanti, jurisprudența Curții Europene în cauzele contra Republicii Moldova a relevat că, în anumite circumstanțe, aceste plîngeri sînt nefondate, iar practicile de aplicare sînt conforme cu standardele Convenției. De exemplu, în cauza Haritonov, reclamantul a pretins, printre altele, o serie de încălcări ale legalității arestului său, avînd în vedere depășirea termenului de detenție și durata examinării recursului său la Curtea de Apel. Curtea Europeană a respins aceste capete de plîngeri

ca nefondate, deoarece Curtea de Apel a constatat direct încălcarea drepturilor reclamantului și a dispus eliberarea acestuia. S-a specificat că eliberarea persoanei deținute ilegal constituie o formă de remediere, iar articolul 5 (în special § 5) nu garantează expres dreptul la compensații bănești. Reclamantul în speță nu s-a adresat cu solicitarea de compensații potrivit legii 1545 și în partea aceasta plîngerile au fost considerate inadmisibile pentru neepuizare.

În acest sens, este relevant de a cita că „o decizie sau o măsură favorabilă unui reclamant nu este, în principiu, suficientă pentru a-l priva pe acesta de statutul său de victimă decît dacă autoritățile naționale au recunoscut, în mod expres sau în substanță, și ulterior au oferit despăgubiri pentru încălcarea Convenției (a se vedea, de exemplu, Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei (dec.) [GC], nr. 48787/99, 04 iulie 2001) [9, p. 19]. Deși articolul 5 § 5 cere existența unui drept executoriu la compensație pentru detenție în cazurile de încălcare a dispozițiilor articolului 5, aceasta nu garantează un drept absolut de despăgubire în toate circumstanțele (Kustila și Oksio c. Finlandei, nr. 10443/02, 13 ianuarie 2004) [10, p. 20]. În speță, Curtea de Apel a recunoscut în mod expres încălcarea articolului 5 § 1 din Convenție în ceea ce privește detenția ilegală a reclamantului între 7 și 9 ianuarie 2007 și a dispus eliberarea lui imediată. Eliberarea reclamantului, prin urmare, a fost dispusă ca o formă de redresare, în pofida faptului că motivele în favoarea detenției sale erau încă considerate de către Curtea de Apel ca fiind relevante și suficiente. Avînd în vedere cele menționate anterior, Curtea este convinsă că eliberarea promptă a solicitantului în condițiile în care el ar trebui să fi fost altfel ținut în detenție, împreună cu recunoașterea expresă de către Curtea de Apel

a ilegalității detenției, a acordat reclamantului o satisfacție, care îl privează de statutul de victimă. În ce privește examinarea promptă a cererii de recurs, Curtea Europeană în special a notat că în cauza Șarban (§§ 118-124), când o problemă similară a fost examinată de Curte, încălcarea Articolului 5 § 4 a fost găsită în ceea ce privește întârzierea de douăzeci și una de zile. În acel caz, Curtea a acordat o importanță specială stării precare de sănătate a reclamantului și absenței îngrijirii medicale în izolatorul de detenție preventivă. Din moment ce circumstanțe similare nu sînt prezente în prezentul caz și deoarece întârzierea a fost considerabil mai scurtă, Curtea consideră că este posibil de a o distinge de cauza Șarban. Deși ar fi de dorit pentru Curtea de Apel să acționeze mai prompt, Curtea este deschisă să accepte faptul că, în circumstanțele specifice ale cazului, dispozițiile articolului 5 § 4 nu au fost încălcate.

O altă cauză relevantă vizează aprecierea elementului existenței sau lipsei bănuiei rezonabile, unde Curtea Europeană s-a referit că reclamantul Ignatenco a fost reținut în baza unor „informații operative de investigații”, și a observat în continuare că aceste „informații” au fost confirmate în plîngerea penală, ceea ce ar fi fost suficient pentru a justifica arestarea reclamantului conform legislației naționale. În această privință, Curtea s-a referit la *Labita c. Italiei* [MC], nr. 26772/95, § 59, CEDO 2000-IV, și *O'Hara c. Regatului Unit*, nr. 37555/97, CEDO 2001-X, unde a găsit că informațiile transmise de către informatori în cadrul unei investigații a poliției cu scopul de a-l identifica pe reclamant ca fiind una dintre o serie de persoane bănuite de implicare într-un eveniment specific, au fost suficiente pentru a ridica o bănuială rezonabilă că reclamantul ar fi comis o infracțiune [11, p. 20].

Data fiind importanța și gravitatea măsurii arestării preventive, aceasta a constituit o permanentă preocupare pentru legiuitor, motiv pentru care numeroasele modificări ale Codului de procedură penală au urmărit, printre altele, instituirea unor noi garanții procesuale care să asigure că drepturile și libertățile persoanei suspectate de săvîrșirea unei infracțiuni nu vor fi încălcate sau limitate. Transformările esențiale ale legislației naționale în materia arestării preventive au avut ca scop principal armonizarea dispozițiilor procesual penale interne cu exigențele impuse de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și principiile unui proces european, dezvoltate în jurisprudența instanței de la Strasbourg. În acest context, prezintă însemnătate modificările aduse părții generale a Codului de procedură penală [12].

Concluzii. Din toate cele prezentate anterior, rezultă clar că modificările succesive ale Codului de procedură penală, îndeosebi în materia luării măsurii arestării preventive, reprezintă consecința directă a necesității corelării legislației interne cu cerințele Convenției. Cu toate că schimbările aduse prin legile amintite nu au fost cu adevărat reformatoare, cel puțin s-a realizat sau s-a încercat un prim pas pentru aducerea Codului de procedură penală la nivelul standardelor europene.

Astfel, considerăm că, în prezent, dispozițiile naționale, în mare parte mai exigente decît vechile reglementări, urmăresc asigurarea protecției individului împotriva abuzurilor autorităților și apropierea sistemului de drept național de celelalte sisteme ale statelor semnatare ale Convenției. În acest context, un rol însemnat îl are inițiativă deja exteriorizată a instanțelor interne de a percepe jurisprudența CEDO ca o veritabilă sursă de drept în cadrul sistemului juridic autohton, întrucît doar în

acest fel se poate asigura o interpretare a dispozițiilor naționale în spiritul prevederilor Convenției.

Referințe bibliografice

1. Rotaru V., *Societatea și justiția penală. Ghid pentru jurnaliști și activiștii din domeniul drepturilor omului*. Chișinău: Ed. Cartier, 2012, p. 69.
2. Grosu V., Apostol L., Gheorghieș I. și alții. *Studiu de compatibilitate. Cod de procedură penală al Republicii Moldova. Arest și măsurile preventive și privative de libertate. Compatibilitatea cu prevederile articolului 5 din Convenția Europeană a drepturilor omului și jurisprudența relevantă a Curții Europene a Drepturilor Omului*. Chișinău, 2014, p. 17.
3. Ibidem, p. 18.
4. Ibidem, p. 18.
5. Macovei M. *Libertatea și siguranța persoanei. Ghid privind punerea în aplicare a articolului 5 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului*. R.M., 2003, p. 27.
6. Ibidem, p. 28.
7. Ibidem, p. 33.
8. Grosu V., Apostol L., Gheorghieș I. și alții. *Op. cit.*, p. 19.
9. Grosu V., Apostol L., Gheorghieș I. și alții. *Op. cit.*, p. 19.
10. Grosu V., Apostol L., Gheorghieș I. și alții. *Op. cit.*, p. 20.
11. Grosu V., Apostol L., Gheorghieș I. și alții. *Op. cit.*, p. 20.
12. <https://dreptmd.wordpress.com/legalitatea-arestarii-preventive-in-jurisprudenta-cedo/> (vizitat 04.01.2016).